



КАЗАК ӘДЕБИЕТІ

1934 жылғы
10 қаңтардан шыға бастады

Қазақстан Республикасының әдебиет, мәдениет және өнер апталығы

www.qazaqadebieti.kz

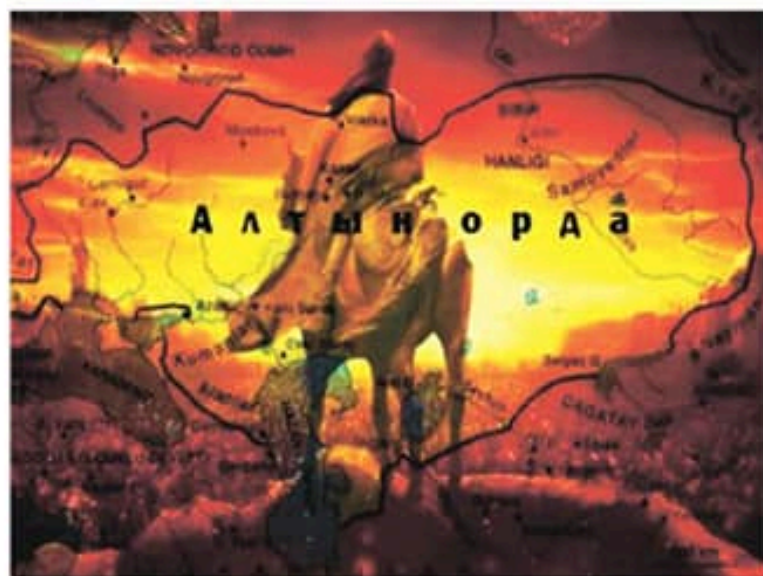
№44
(3782)

29 қазан
жұма
2021 жыл

12+

«АЛТЫН ОРДА – ҚАЗАҚТЫҢ БАБА ТАРИХЫ»

● Қазан айының 27-29 күндері Атырау қаласында «Ұлық Ұлыс: Алтын Орда» атты халықаралық ғылыми конференция өтті. Конференцияда Алтын Орда дәуірін зерттеуші қазақстандық тарихшылар мен археологтар, этнографтар мен фольклортанушылар және шетелдік ғалымдар қатысты. Конференция барысында Алтын Орда империясының құдіретін танып-білуге деген үлкен құлшыныс пен түбегейлі бетбұрыс байқалды. Алтын Орда тарихы біздің тол тарихымыз, Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың сөзімен айтқанда «Алтын Орда – қазақтың баба тарихы».



Алтын Орда. Бұл – екі ғасырлық Ұлымыс тарихы...

Алтын Орда. Бұл – Шығыста Алтай таулары мен Батыста Дунай өзені арасындағы алып иескер. Уысына Батыс Сібір, Хорезм, Еділ Бұлаңыры, Солдүгіт, Кавказ, Қырым сияқты ұлы-құрлы жер аймақты қамтыған көшпелі халықтың тәуелсіз империясы.

Алтын Орда. Бұл – қатал тәртіпке, әскери маңызға үйренген байбұрыс тураты батырлық дастаны. Бес қаруы жетік мейгерген,

тақымалығы тұңғышын тұтасын көшпелі кейінге атқан оқпен шапқан қалыңды қырым, қасқырымен жуыны қарым шапқан рухты әскер. Орта ғасырдағы әлемнің жартысынан көбін жаулап алған жойқын күш.

Алтын Орда. Бұл – Еуропа мен Азияның арасындағы ең көтеріліс жұртын саяси көрерлері, дала эконимикасының тұрақты қалыптасуы мен дамуы.

Алтын Орда. Бұл – тілі мен діні сан алуан халықтардың теңдей біріктірілген көпұлтты,

ғалымдар, ақындар мен қолөнершілерге қасиеті теңдара алған, әр тараптан келген мәдениетті біріктіре алған мемлекет. Бұл – ымыз жаһандық жанырудың, біріте далаудың олақ үнісі. Алтын Орда – қала мәдениеті мен көшпелілер мәдениеті тұтасын алтын орда.

Алтын Орда – Ұлы дала империясы!

«Ұлық Ұлыс – Алтын Орда» атты халықаралық ғылыми конференцияға арналған материалдарды газетіміздің 8, 9, 10, 12-беттерінде оқи аласыздар.

**ЖАУГЕРШІЛІК
ЗАМАНДА
ТУСА, НАЙЗА
ҰСТАҒАН БАТЫР
БОЛАР ЕДІ...**



→ 4-бет

**«ТАҢҒАЖАЙЫП
БҰЛ ҚАЛАЙ ХАТ,
МАҒЫНАСЫ
ЖАҚЫН, СӨЗІ
РАС...»**

→ 5-бет



**ҚОШ БОЛ,
КІТАП...**

→ 14-15-бет

**БЕСҚАЛА
ЖЫРЛАРЫ**

→ 16-бет



**ДІН
ҚАЙРАТКЕРЛЕРІН
ЖАППАЙ
ЖАЗАЛАУ
НАУҚАНДАРЫ**

→ 17-бет

● АЛКА

ӘДЕБИЕТ ТЕОРИЯСЫ. ТІЛ. УАҚЫТ

Көркем шығарманың қасиетін, қат-қабат құрылымын мен ой түйінін танытуда әдебиет теориясының ролі айрықша. Уақыт өзені сайын қандай түрмен де жаңырып, жаңа келбетке ие болатыны – заңдылық. Әдеби тіл қалай өзгеріске ұшыраса, әдеби туындыны талдау жүйесі де қасан қағдаларға бағынбайды.

Ақын, сыншы, драматург Ардак Нұрғали, әдебиеттанушы Әлмира Кали, филология ғылымдарының PhD докторы Қарлығаш Әубәкір, әдебиет сыншысы Айнура Ахметова, әдебиеттанушы, ақын Ақжар Асан, ақын Еділбек Дүйсен қатысқан «Алқа» жанымының кеңесті тақырыбы осы мәселелерді арқау етті.

**Кей тақырыпты
ашуға шешен,
жылтырақ тіл
көмектеспейді**

ҚОҒ: Әдебиетте әдебиеттің болуы ма? Мұндай сұраққа қандай жауаптарды аларсыздар?

Әлмира КАЛИ: Әдебиет үлгеріс үлгеріс құбылысы болған соң, әдеби тіл де ұдайы өлгеріс үстінде болады. Тіпті сөз өнеріндегі көркемдік-эстетикалық дәуірдің басты көрсеткіші де – осы әдеби тіл. Фольклорлық мұралар оған тоң тілдік нормалары болды. Ақын-әдебиетшінің қайбала түрде ашуы әдеби тілдің белгісі бір қалыпта түрдегі мүмкіндік берді.

Олардың құрамында қазіргі кезде қазақстан, XX ғасырдағы ұлттық әдебиет дала тілінің ұлылығы жарығын ақын-жазушыға бай болды. Мұның басты екі себебі бар деп ойлаймын, бір жағынан, сөз өнерінің фольклор-

лық дәстүрмен алыстатпағандығы, екіншісі, қазіргі кезде оқу мәдениетінің қалыптасуы әдеби тілдің кемеліне жетін, өрлеуіне қол жеткізді. Идея қалыңдық дамуына тарихи, әдебиеттік-мәдени факторлардың ықпалы айрықша. Ал көбірей қазақ әдеби тілінің деңгейін дала сол Абай мен Мұхтар Әуезов дәуірлерінде қалыптасқан белгілері деу жолын болар еді. Оның да көптеген себептері бар. Тағы сол – тарихи, әдебиеттік-мәдени жағдайлар.

Тәуелсіздік алғанымен байланысты саяси-экономикалық өзгерістердің рухани талғамына да әсер етпей қоймады. Көркем әдебиет нарығындағы дағдарыс сөздері талғам арқа салып, енді шығып жатыр. Оның кітап оқымаған ұрпақ қолына қалам алды. Әдеби тілдегі динамика кейінгі 20-30 жылда кері бағытта жүрмесе, өлгері жолын қоймай жоқ.

Ардак НҰРҒАЛИ: Әдеби шығарма – тіл қадірлерін анық, нағызды,

Жарыққа шыққан жала, тамаша шығарманың ерекше бір меншігі далай тұрғын қасиеті болады. Ол тілдің және тән құдіреті әдебиет, көрсетіп, саяси ықпал етіп, өрлеуін тасқын сіндіртуді. Ол шығарманың тағамын өзгертеді. Өзіне дегені әдеби мәніне қалыптасқан тілдік норманы қалыптасуына шығарма қала және шығарма, және мағына, қала бергі бірегей рухты сипаттады. Сондықтан «әдеби тіл өзіндік қалыптасқан отаң» дейді. Жаңа, тың шығарма – соның басты белгісі. Тілде ақындық, шешен сөз қалыңдығы әдеби тілге жатқызатын түйсік бар. Негізін оңай тіл – әдеби тіл емес, қалыңдық тіл. Ал әдеби тіл – әдебиетке тән тақырыпты ашуға қажары жететін тіл. Бір мысал айтсақ, кейінгі тарихи себептермен өзінің кім екенін білмей, жоғалтып алды дейді. Соны істейді. Осы тақырыпты жазағанда саяси өнерін, жылтырақ тіл қолдану қолданылады.

→ 6-7-бет

